

# Çerçevenin Reddi Olarak Kuir Soyutlama

GÖKKUŞAĞININ SUÇ UNSURUNA DÖNÜŞTÜRÜLMEMEYE ÇALIŞILDIĞI BİR DÖNEMDE 25 ŞUBAT - 27 MART ARASINDA PROTOCINEMA VE POŞE İŞBİRLİĞİNDE SUNULAN “GÖZE PARMAK” SERGİSİNİN KÜRATÖRLÜĞÜNÜ ÜSTLENEN ALPER TURAN KENDİ DEYİMİYLE “SANSÜR MEMURUNUN SESİNİ TAKLİT EDEREK” SANATÇILARA İKİ YÖNERGE VERMİŞTİ: RENK OLMAMALI, FİGÜR OLMAMALI. BU AYNI ZAMANDA KUIR SOYUTLAMANIN İMKÂNLARINI KULLANMAYA DAİR BİR ÇAĞRIYDI.

## SEÇİL EPİK

Görseller: Protocinema'nın izniyle

“Tüm soyutlamalar temelde kuirdir, çünkü kuirlilik soyut bir varoluş halidir.”

Travis Jeppesen

2016 yılında Onur Yürüyüşü yasaklanıp da “dağlıyoruz” dediğimizde İstiklal Caddesi'nde bir aşağı bir yukarı yürüyor, tanıdığımız ya da tanımasak da lubunya olduğunı anladıklarımıza küçük selamlar



Küratör Alper Turan  
Foto: Maurine Tric, Protocinema,  
İstanbul

veriyorduk. Bir grup arkadaş Feminist Mekân'dan çıkıp da İstiklal Caddesi'nin her yanına dağılmadan önce kendimizi “daha az belli etmek” için gökkuşağı tişörtlerimizi ters giymiş, yine gökkuşaklı çoraplarımızı belli olmayacak şekilde yukarı çekmiş, gökkuşaklı bilekliklerimizi çıkarıp mekânda bırakmıştık. Böylece tanınmayacaktık ve biz de ikiye üçerli gruplar halinde de olsa İstiklal'in bir ucundan bir ucuna “onur yürüyüşümüz”ü gerçekleştirebilecektik. O gün bir arkadaşım Yahudilerin Nazi döneminde birbirlerini selamlamak için elleriyle sembolik bir şekilde havada balık çizdiklerini böylece birbirlerine seni görüyorum, seni tanıyorum, senin yanındayım mesajı verebildiklerini anlatmıştı. Sonra araştırdığımda bu dediğini kanıtlayan herhangi bir kaynak bulamasam da o gün bu hikâyenin beni heyecanlandırdığını iyi hatırlıyorum, belki sadece kurgudur. Bizi açık bir hedef haline getirmeyecek ama birbirimizi de tanıyabileceğimiz bir işaret, bir sembolün mümkün olması ihtimali. Oysa LGBTİ+'lar olarak bizi tüm dünyada temsil eden şey “gökkuşağı”ydı



Baha Görkem Yalım  
Bulunmamışlara Anıt, 2021  
Foto: Zeynep Fırat









ve kabul edelim bu yedi renkli sembol pek de öyle gizlenebilecek türden değildi.

“Göze Parmak” sergisi Protoci-nema’nın Yükselen Küratör Serisi 2021 kapsamında, poşe işbirliğiyle 25 Şubat - 27 Mart tarihlerinde gerçekleşti. İktidarın LGBTİ+ kimliklerle beraber onu temsil eden gökkuşağı renklerini de hedef gösterdiği bir dönemde serginin küratörü Alper Turan, sanatsal bir tepki olarak kurguladığı sergiye dört sanatçı davet etti; cinsellik, cinsiyet kimliği ve kuir arzu gibi konular etrafında farklı türlerden işler üreten Baha Görkem Yalım, Cansu Yıldırım, Dorian Sarı ve İstanbul Queer Art Collective. Bir sembol olarak gökkuşağının suç unsuruna dönüştürülmeye çalışıldığı bir dönemde küratör kendi deyimiyile “sansür memurunun sesini taklit ederek” sergi için sanatçılara iki yönerge vermişti: Renk olmamalı, figür olmamalı. Bu aynı zamanda kuir soyutlamanın imkânlarını kullanmaya dair bir çağrıydı.

Birçok LGBTİ+ sanatçı için bir strateji olarak kuir soyutlama marjinalize edilmiş ya da hukuki anlamda “yasaklanmış” grupların sanatta temsil edilmesinin yöntemi oldu. Amerika Birleşik Devletleri’nde eşcinselliğin suç olmaktan 1962 yılında çıkarıldığını, Birleşik Krallık’ta erkekler arası rızaya dayalı cinsel ilişkinin 1967 yılına kadar yasadışı sayıldığını düşünürsek 20. yüzyılın başından itibaren soyut sanat, parmak sallayan iktidarın yöntemlerini altüst etmenin bir yöntemiydi. Eşcinselliğin suç sayılması, Sivil Haklar Hareketi ve AIDS krizi gibi belirli mücadeleler içindeki kuir sanatçılar, baskılanan ya da yasaklanan arzu ve kimliklerini beyaz heteroseksüel erkek sanatçıların üretimleriyle Batı kanonunda kendine sağlam bir yer edinmiş soyutlamayı sahiplenecek ifade ediyordu. Louise Fishman’ın tuhaf feminist tuvaleri, Jasper Johns ve Robert Rauschenberg’un, belki de

kuir soyutlamanın sanat tarihindeki en önemli anlarından biri olarak heteroseksist ve pek de gizli olmayan bir şekilde homofobik Soyut Ekspresyonistlere rağmen ortaya çıkan üretimleri, Felix Gonzalez-Torres’in kavramsal çalışmaları bu örneklerden sadece birkaçı. Günümüzde, bu ifade tarzını bünyesinde barındıran “kuir soyutlama” özellikle LGBTİ+ sanatçılar için estetik bir güç haline geldi. Alper Turan kimi sanatçılar tarafından görünürlük siyasetinin reddi için de kullanılabilen kuir soyutlamayı “Göze Parmak” sergisi bağlamında gizlenmek için değil iktidarın gökkuşağı renklerini işaretleyen, itibarsızlaştıran, yasaklayan tavrına bir direniş olarak kullanmayı önerir. Kendi pratiklerinde halihazırda soyutlama ve figürsüzleştirme üzerine çalışan iki sanatçı Baha Görkem Yalım ve Dorian Sarı ile çoğu zaman figür, görünürlük ve beden üzerine çalışmış olan Cansu Yıldırım ve İstanbul Queer Art Collective için bu çağrı farklı seviyelerde zorluklar içermekle beraber her sanatçı için sınırlarını zorlamak anlamına da gelir.

Küratör, sansür memurunun sesini duymaya, yan yollar aramaya ve bulmaya alışkın sanatçıların bu iyi bildikleri yöntemleri işlerine uygulamasını ister. Cansu Yıldırım’ın sanat pratiği kuir bedenleri “görünür” yapmayı merkezine alırken bu kez kendi işlerini soyutlamak için bazı yöntemler kullanılmalıdır. Son derece akıllıca bir hamleyle Yıldırım, fotoğraflarındaki figürü eksiltmek yerine fotoğrafın en önemli aracını, ışığı kullanarak var olan figürleri manipüle eder. Sergide yer alan *Mugâlata* serisindeki fotoğrafların ortak özelliği, Yıldırım’ın önceki işlerinden alışık olduğumuz fotoğraf öznesinin doğrudan bakışının yerini ışığın almış olmasıdır. Yüzüne ışık vurmuş yarı-figürler hem o ışığın ardında gizleniyor hem de bütün bu kasıtlı gizleme çabasına rağmen oradığını açıkça ortaya koyuyor gibidir.



Önceki sayfa:  
Cansu Yıldırım,  
Mugalata Serisi, 2021

Bu da serginin kavramsal çerçevesini etkileyen yasaklara, baskıya ve sansüre rağmen, hatta gökkuşağı bayrağı tam anlamıyla yasaklandığında bile LGBTİ+'ların yok olmayacağına dair keskin bir mesaj verir.

Sergi, davet edilen sanatçıların süregelen üretim sürecine de bir müdahale niteliği taşıyordu. İstanbul Queer Art Collective'den Seda Ergül ve Tuna Erdem'in *Direktiflere Uymak Zorunda Değilsiniz!* başlıklı yerleştirmesinde, bedeni, performansı, kişisel olanın politikliğini sataşmacı bir tavırla üretiminin merkezine yerleştirmiş ikili, bu kez sergi alanına bedenlerini değil ama iktidara her daim dil çıkaran, oyun bozan muzipliklerini taşır. Sergi mekânının hemen girişindeki dar koridor boyunca uzanan bir rafın üzerinde bulunan objeler ve her bir

objeyle teması gerektiren yerleştirme bir performans çağrısını da içerir. Bir pandeminin orta yerinde bu direktiflere uyararak o objelere dokunmak ya da dokunmamak tamamen size kalmıştır. Bir zile basmanın, bir kaşığı parlatmak için ona dokunmanın ya da daha önce kimin elinin değdiğini bilmediğimiz bir tebeşire tutmanın hiç olmadığı kadar "riskli" olduğu bir dönemde İstanbul Queer Art Collective sorumluluğu izleyiciye bırakır bırakmasına ama bu riske girmeyi göze alanlara kolonya ikram etmekten de geri kalmaz. Performansın bu son durağındaki kolonya şişesinde hem direnci hem kuir şefkati çağrıştıran bir şey vardır.

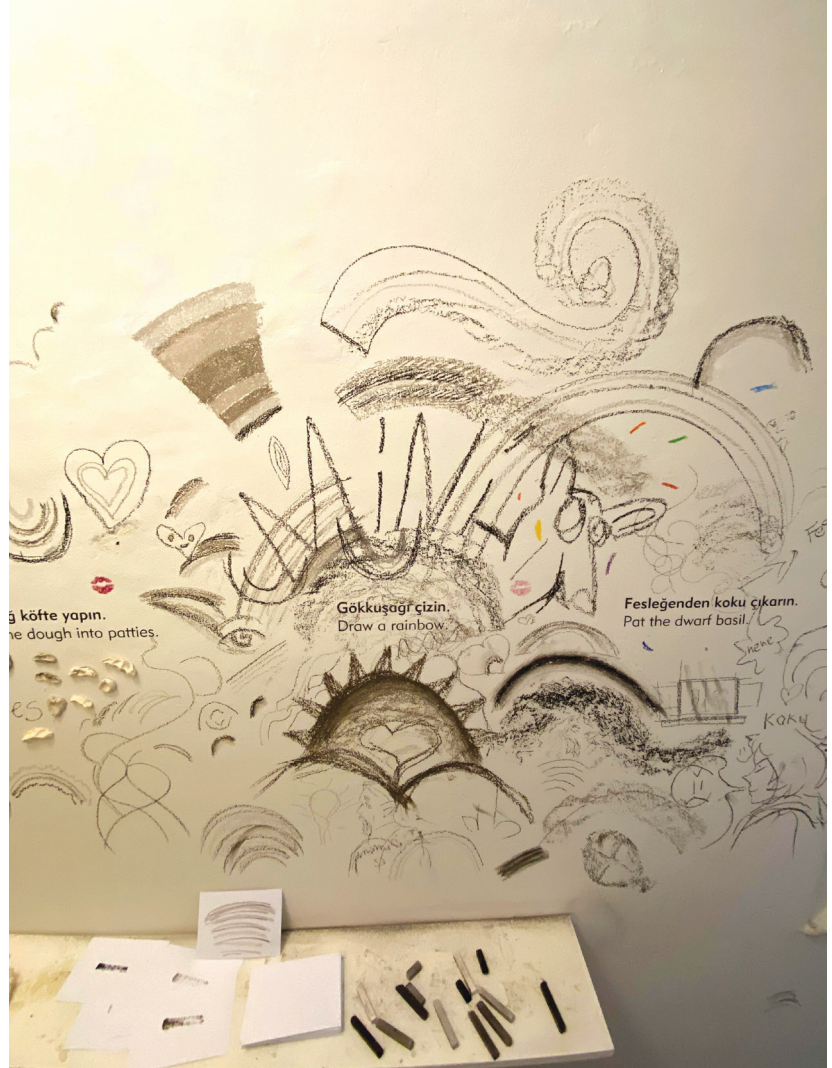
Amsterdam'da yaşayan sanatçı Baha Görkem Yalım sergi için iki farklı iş üretir. Tıpkı İstanbul Queer

Baha Görkem Yalım,  
Bulunmamışlara Anıt, 2021  
Foto: Zeynep Fırat



er Art Collective ve Dorian Sarı gibi Yalım'la da serginin kurulum süreci uzaktan yürütülür. Serginin en boyutlu yerleştirmesi olan *Bulunmamışlara Anıt*'ın üretim ve yerleştirme süreci de sıkı bir koordinasyon ve dayanışma gerektirir. Heykelin kendisi de "destek" fikrinden yola çıkıyor ve tripod, bebek arabası, kolon, çiçek gibi objelerin birbirine destek vermesinden, yaslanmasından meydana gelir. Alper Turan sergiye paralel olarak yayımlanan *ProtoZine* sayısında şöyle diyordu bu temelsiz, *ne idüğü belirsiz*, ayakta –ya da havada asılı mı demeli– durması ancak objelerin birbirini desteklemesine bağlı heykel için: "Benim için bu anıt, dünyanın her yerindeki tüm muhafazakâr kesimin ortak argümanını; yani kuirlerin sadece var olmakla kötü etkileyeceği yeni nesilleri, genç dimağları ve toplumun geleceğini temsil eder." Yalım'ın sergi için ürettiği video işi *Hatırlamanın Ufuneti*'nde ise sanatçının yazdığı ve elleriyle "söylediği" şiire fonda Jan Asselijn'in 1650 civarında yaptığı yağlıboya kuğu resmi *Tehdit Altındaki Kuğu*'nun müdahale edilerek içinden kuğu çıkarılmış bir versiyonu eşlik eder. Sergi alanında "renk" görebildiğimiz tek iş ise bu video ve *Bulunmamışlara Anıt*'ın üzerindeki çiçektir. Alper Turan'ın aktardığına göre, hazırlık sürecinde "renk kullanmama" konusunda küratöre en çok direnen sanatçı Yalım olmuştur. Bu direnç ve karşı çıkış sanatçının kuir soyutlamanın da uç bir örneğini sergilemesine olanak tanır: Videoda renk vardır var olmasına ama buna rağmen yaratılmış yeni bir dil de vardır. Bu video izleyiciye baskı mekanizmaları karşısında gizlenmenin de onlara rağmen görünür olmanın da binlerce farklı yolu olduğunu sezdirir.

Bir sanatçının kullandığı boya, boyadığı yüzey, şekillendirdiği malzeme, hepsi sosyal, ekonomik, politik ve kültürel bir mesaj taşır. Malzemeler, biz farkında olsak da olmasak da,



her zaman anlamla birlikte gelir. Materyalin bir mesaj olarak kullanılması kuir soyutlamanın üstün bir özelliği olagelmıştır. Türkiye'de işlerini ilk kez görme fırsatı yakaladığımız Dorian Sarı ilk işlerinden başlayarak döşek, lateks ve sünger gibi buluntu malzemeleri kullanarak heykeller yapar. Her zaman baskıya maruz kalmaya en müsait olan, dışsal faktörlerden en kolay etkilenen ve kolaylıkla tespit edilebilen "beden" onun heykellerinde form değiştirir. Sanatçı sergide ucu erimiş ve baskı yapabilme ya da yardım isteyebilme işlevini yitirmiş bir düdük, hayalet bedenleri saran,

Istanbul Queer Art Collective  
Direktiflere Uymak Zorunda Değilsiniz,  
2021  
Foto: Larissa Araz









duvara asılmış siyah lateksten kemerler, uç(a)mayan ve kendi ağırlığının altında ezilmiş gibi görünen boyutlu bir balonla yer alır. Bu objelere tüm galeri alanına yayılan ve sanatçının tekrar tekrar “Look!” (Bak!) diyen sesi eşlik eder. Bu ses sanatçının eş zamanlı olarak İsviçre’deki Kızılhaç ve Kızılay Müzesi’nde sergilenen aynı isimli video işinden çıkarılarak sergide yer alırken İsviçre’deki video ise sessiz bir şekilde sergilenir. Sarı içinde kendisinin performansı ile yer aldığı, durmadan bir yeri işaret ederek bak diye bağırdığı videodan sesi söküüp buraya taşıyarak hem küratörün dayattığı figürsüzlük talimatına uyar hem de görünürlüğü tehlike arz ettiği bir dönemde “bakmaya” zorlayan sesiyle baskı rejimleri tarafından görülmeyen kimlikleri görmeye ve göstermeye dair ısrarlı bir hatırlatma yapar.

Reddi, meydan okumayı, risk almayı; kuir şefkati, destek mekanizmalarını, yan çıkışları aynı anda işleyen bir sergi “Göze Parmak”. Sistematik bir şekilde nefret öznesine dönüştürülmeye çalışılan LGBTİ+ kimliklerin gökkuşağı baskılı tişörtleri ters ya da düz giymekle yok olmadığının bir işareti.

“Göze Parmak”  
sergisi yerleştirme görüntüsü, 2021  
Sergi, İstanbul Hollanda Başkonsolosluğu ve  
Pro Helvetia, The Swiss Arts Council’un  
destekleriyle düzenlemiştir.  
Foto: Zeynep Firat